

ЦИКЛУС ПАТРОНА У ЦРКВИ СВЕТОГ ЂОРЂА У РЕЧАНИМА

Црква светог Ђорђа у Речанима је властеоска задужбина настала током друге половине XIV века. Осликавање речанског храма датује се око 1370. године.¹ На жалост, црква је минирана 1999. године па је заједно са древним храмом уништен и њен живопис.² Зидно сликарство речанске цркве поред своје старине и солидног квалитета било је у толико значајније што је сликани циклус њеног патрона био по много чему особен и без аналогија у хришћанском свету.³

¹ С. Ненадовић, *Белешке са пута по Космету*, Музеји 7 (Београд 1952), 173; С. Вученовић, *Архитектура цркве св. Ђорђа у Речану и конзерваторски радови на њој*, Гласник Музеја Косова и Метохије I, Приштина 1956, 347; А. Дероко, *Монументална и декоративна архитектура у средњовековној Србији*, Београд 1962.² (1953.¹), 125; В. Ј. Ђурић, *Непознати споменици средњовековног сликарства у Метохији I*, Старине Косова и Метохије II-III, Приштина 1963, 68, 85; Исти, *Византијске фреске у Југославији*, Београд 1974, 76; С. Радојчић, *Старо српско сликарство*, Београд 1966, 152; Т. Velmans, *La peinture murale byzantine à la fin de Moyen âge*, I, Paris 1977, 239; М. Ивановић, *Црквени споменици XIII-XX века*, у: *Задужбине Косова, споменици и знамења српског народа*, Призрен-Београд 1987, 518-519; И. М. Ђорђевић, *Зидно сликарство српске властеле*, Београд 1994, 25, 61, 179; В. Ј. Ђурић, Г. Бабић-Ђорђевић, *Српска уметност у средњем веку*, II, Београд 1997, 70; Г. Бабић-Ђорђевић, *Разгранана уметничке делатности и појава стилске разнородности*, у: *Историја српског народа I*, Београд 1981, 653; *Споменичка баштина Косова и Метохије*, Београд 1999, 89-91; М. Шуица, *Немирно доба српског средњег века. Властела српских обласних господара*, Београд 2000, 151; *Мпетосуне. Финални извештај. Пројекат заштите природног и културног наслеђа у Метохији, јул 2001- јун 2002*, Београд 2003, 361; *Мартовски погром на Косову и Метохији: 17-19 март 2004: с кратким прегледом уништеног и угроженог хришћанског културног наслеђа*, Београд 2004, 66; И. М. Ђорђевић, *Средњовековне црквене задужбине српске властеле на Косову и Метохији*, у: Исти, *Студије српске средњовековне уметности*, приредили Д. Војводић и М. Марковић, Београд 2008, 511.

² Б. Крстић, *Спасавање културне баштине Србије и Европе на Косову и Метохији*, Београд 2002, 68; *Мпетосуне*, 360-361; *Мартовски погром*, 66; Р. Петровић, *Богородичин натпис „Прими мољеније матере“ из XIV века у уништеној цркви светог Ђорђа у Речанима код Суве Реке у Метохији*, *Археографски прилози* 26-27 (Београд 2004-2005), 161.

³ В. Ј. Ђурић, *Непознати споменици*, 72-77; Ђорђевић, *Зидно сликарство*, 89-90; *Мпетосуне*, 361.

Сл. 1. Разговор светог Ђорђа с оцем Геронтијем, црква Светог Ђорђа у Речанима

Fig. 1. Saint George talking with father Gerontie, the church of Saint George in Rečani

Илустроване приче из живота и страдања патрона речанске цркве биле су приказане у западном травеју ове невелике грађевине.⁴ Композиције посвећене светом Ђорђу низале су се између најниже зоне састојећим фигурама и регистра са циклусом посвећеном Великим празницима.⁵ Првобитно речански циклус патрона садржао је већи број сцена, међутим сцене са западног зида су биле уништене и пре то што су у науци забележене.⁶

Речански циклус патрона започиње епизодама насликаним на јужном зиду у потрбушју прислоњеног лука и на делу зида испод њега. Прва епизода нашла се са источне стране, у нижем делу потрбушја лука (сл. 1).⁷ Композицију чине фигуре старца и наспрам њега насликаног младића.⁸ Постура приказаних личности као и њихова гестикулација рукама показују да су оне у неком живом разговору.⁹ Натпис који би одређивао сцену није преостао. Ова сцена је сасвим нетипична за циклус светог Ђорђа. Војислав Ђурић ју је идентификовао као разговор светог Ђорђа са оцем Геронтијем. У апокрифима је Ђорђев отац често истицан са тим именом.¹⁰

⁴ Ђурић, *Непознати споменици*, 72; T. Mark-Weiner, *Narrative Cycles of the Life of St. George in Byzantine Art* (vol. I-II), New York 1977. (необјављена докторска теза одбрањена на Универзитету у Њујорку 1977), 54 кат. бр. 36; Ђорђевић, *Зидно сликарство*, 66, 89, 180.

⁵ Ђурић, *Непознати споменици*, 72; Ђорђевић, *Зидно сликарство*, 180.

⁶ Ђурић, *Непознати споменици*, 72-73; Velmans, *La peinture*, 239; Тања Велманс наводи да је циклус посвећен патрону речанске цркве бројао десет или једанаест композиција од којих се релативно добро сачувало чак девет. Тај број сачуваних сцена из циклуса патрона не помиње нико од ранијих проучавалаца речанске цркве, пре свега, Војислав Ђурић који се најсавесније позабавио њеним живописом. Милан Ивановић без двоумљења наводи да је циклус чинило десет композиција, од којих се шест сачувало. Види: Ђурић, *Непознати споменици*, 67-86; Mark-Weiner, *Narrative Cycles*, 54 кат. бр. 36; Ивановић, *Црквени споменици*, 518; Ђорђевић, *Зидно сликарство*, 89, 180; Б. Поповић, *Програм живописа у капели Пећпала*, у: *Зидно сликарство манастира Дечана, грађа и студије*, Београд 1995, 457.

⁷ Ђурић, *Непознати споменици*, 73; Ђорђевић, *Зидно сликарство*, 180.

⁸ Ђурић, *Непознати споменици*, 73.

⁹ Исто.

¹⁰ Исто.

Сл. 2. Свети
Ђорђе уништава
златне и сребрне
идоле и свети
Ђорђе дели
богатство, црква
Светог Ђорђа у
Речанима

Fig. 2. Saint
George destroying
golden and silver
idols and Saint
George giving out
wealth, the church
of Saint George in
Rečani

Ова сцена може да се доведе у везу са текстовима српске рецензије житија из XIV века. Два рукописа се баве временом светитељевог живота пре његовог појављивања пред царем. Оба текста наводе да је Ђорђе био трговац.¹¹ Текст садржан у једном Торжественику из збирке Хлудова пронађен у Марковом манастиру наводи да је отац светог Ђорђа био паганин Геронтије, а мајка потајна хришћанка.¹² У тексту је поменуто да је отац убеђивао сина да принесе жртву паганским боговима, док је младић декларишући се као хришћанин то одбио.¹³ Сва је прилика, приказани живи дијалог младића и старца представља илустрацију описане епизоде из житија светог Ђорђа.¹⁴ Међу бројним циклусима светог Ђорђа широм хришћанског света ова сцена остаје без аналогије.

Наредна композиција налази се на источној страни са горње стране полукружно завршеног јужног зида (сл. 2).¹⁵ Над сценом видљив је натпис који гласи: **С(ВЕ)ТЫ ГЕОРГИЕ СКРЪШАЕТЪ ИДОЛИ ЗЛАТНИЕ И СРЕБРНИЕ**. Свети Ђорђе у рукама држи чекић и разбија слабо видљиву

¹¹ Исто, 75-76; С. Новаковић, *Апокрифи једнога српског ћириловског зборника XIV века*, Старине ЈАЗУ VIII (Загреб 1876), 74; *Из наше књижевности феудалног доба*, приредили Д. Павловић и Р. Маринковић, Београд 1968, 221.

¹² Родитељи светог Ђорђа су се звали Геронтије и Полихронија. Исписана имена и ликови Ђорђевих родитеља јавила су се у медаљонима на краковима једног бронзаног средњовековног крста. Свети Геронтије био је приказан као посебна светачка фигура у доњој зони капеле светог Ђорђа у Сопоћанима. С. Новаковић, *Легенда о св. Ђорђу у старој српско-словенској и у народној усменој литератури*, Старине ЈАЗУ XII (Загреб 1880), 131-132; Ђурић, *Непознати споменици*, 76; Р. Николић, *Један раносредњовековни бронзани крст*, Саопштења IV (Београд 1961), 220-222; Ђурић, *Непознати споменици*, 76, *Исти, Сопоћани*, Београд 1991.², 171; Б. Тодић, *Старо Нагоричино*, Београд 1993, 115 нап. 167.

¹³ Ђурић, *Непознати споменици*, 73.

¹⁴ Исто.

¹⁵ Исто; Ђорђевић, *Зидно сликарство*, 180.

и доста нејасно приказану фигуру која лежи положена пред њим на столу.¹⁶ Према текстовима поменутих редакција житија, након смрти оца млади Ђорђе је разбио све идоле-сребрне и златне. Готово потпуну подударност са текстом житија пронађеног у Марковом манастиру показује натпис исписан над композицијом која описује овај догађај у Речанима.¹⁷ Међутим, у другим познатим композицијама које илуструју догађај у паганском храму свети Ђорђе уништавање многобожачких идола извршава без употребе алатки.¹⁸ Речанска композиција на којој је приказано како свети Ђорђе крши златне и сребрне идоле стога је усамљена у источнохришћанској уметности.¹⁹

Наредни догађај из житијног циклуса патрона речанске цркве добио је место у продужетку претходне сцене (сл. 2).²⁰ Приказан је младић чија фигура извирује иза ниског зида. Младић је окренут ка фигурама насликаним на западној страни лука. Он држи руке испружене ка личностима приказаним у наставку сцене. Услед оштећења фреске, не види се да ли шта држи у левој руци, док у десници има неки предмет налик већој гривни.

Део композиције сликан у луку је доста страдао. Ту је приказана већа скупина људи. Најближа светом Ђорђу су два човека, голих руку подигнутих ка њему. Поменута двојица преко очију носе беле повезе. У рукама држе штапове. Натпис над овом сценом се није сачувао.²¹ Сцена приказује догађај, описан према житијима, како свети Ђорђе након смрти родитеља дели сиротињи своје богатство.²² Углавном, овај догађај одрицања од земаљског богатства као и чин његовог милосрђа, добили су површан третман у житијним текстовима.²³ Најранији пример ове композиције датује се у XI век и налази се на сребрном крсту из Местије.²⁴

Речанска сцена раздавања богатства по својој иконографији је особена у односу на друге, не нарочито бројне представе те теме у византијској уметности. Војислав Ђурић је истакао да нигде као на речанској илустрацији ове епизоде из Ђорђевог житија није приказан Ђорђе како стоји иза зида, нити како пружа гривну. Такође, он примећује да на другим сценама са овом тематиком нема фигура слепаца.²⁵ Када је реч о слепим људима

¹⁶ Ђурић, *Непознати споменици*, 73 (Ђурићев опис сцене било је могуће допунити увидом у фото документације Покрајинског завода у Приштини и Ивана Ђорђевића.)

¹⁷ Ђурић, *Непознати споменици*, 73, 76.

¹⁸ Mark-Weiner, *Narrative Cycles*, 230.

¹⁹ *Исто*, 98.

²⁰ Ђурић, *Непознати споменици*, 73; Ђорђевић, *Зидно сликарство*, 180.

²¹ Ђурић, *Непознати споменици*, 73. (Ђурићев опис сцене било је могуће допунити увидом у фото документације Покрајинског завода у Приштини и Ивана Ђорђевића.)

²² Новаковић, *Апокрифи*, 75; Ђурић, *Непознати споменици*, 74, 76; J. С. Поповић, *Житија светих за април*, Београд 1973, 350.

²³ Mark-Weiner, *Narrative Cycles*, 108 и нап. 1.

²⁴ *Исто*, 109.

²⁵ Ђурић, *Непознати споменици*, 76-77. Предмет веома сличан речанском се јавља као платежно средство на сцени Јуда прима сребрњаке приказаној у цркви Светог

Сл. 3. Свети
Ђорђе
пред царем
Дадјаном,
црква Светог
Ђорђа у
Речанима

Fig. 3. Saint
George before
the emperor
Dadian, the
church of Saint
George in
Rečani

приказаним у оквиру ове теме, ваља приметити да речанска фреска ипак не представља једини пример. Тако, рецимо, на синајској икони светог Ђорђа са сценама његовог житија из XV века приказана су два младића са затвореним очима и штаповима у рукама. То не оставља места сумњи да су у питању слепци.²⁶ Највећу иконографску сличност са речанском композицијом Свети Ђорђе раздаје богатство имају представе Христа који исцељује мноштво болесних.²⁷ Сликари циклуса светог Ђорђа у Речанима су се у основи ослањали на иконографско решење библијске сцене притом је вешто прилагодивши новом сижеу.²⁸ Слепи људи, без сумње, били су погодни за сцену која илуструје Ђорђево милосрђе будући да поред сакатих спадају у категорију људи која је традиционално често била у позицији да проси за свој опстанак.²⁹

Композиција свети Ђорђе дели богатство, када је реч о фреско сликарству приказивана је највише у црквама на територији Грчке.³⁰ Речанска сцена представља први српски пример илустрације ове теме.³¹ Ако занемаримо крст из Местије речанском примеру хронолошки претходе само две сцене - из цркве Светог Ђорђа у месту Епископи у Манију (кр.

Ђорђа у Старом Нагоричину. Види: Тодић, *Старо Нагоричино*, табла у боји V

²⁶ Mark-Weiner, *Narrative Cycles*, 110, 112.

²⁷ *Исто*, 110

²⁸ *Исто*, 114.

²⁹ *Исто*, 113.

³⁰ *Исто*, 41-42 кат. бр. 13, 49, кат. бр. 26, 57 кат. бр. 42.

³¹ *Исто*, 54 кат. бр. 36.

XII века) и из цркве Светог Ђорђа у Ксидасу (XIV век).³² Доста каснији од Речана, још један српски споменик, манастир Светог Ђорђа у Темској у свом сликаном програму садржи сцену која приказује овај догађај.³³

Композиција која је четврта по реду у низу сцена приказана је на западној страни северног лука (сл. 3).³⁴ Реч је о само фрагментарно очуваној композицији. На сцени је приказан владар, што закључујемо на основу преостале високе круне. Иза фигуре владара налазе се три војника. Ови војници су приказани као нешто виши од владара, јер он, сва је прилика, седи. Иза приказаних личности види се раскошна архитектура. Над сценом се очувао натпис: **ОСУДИ НЕПРАВЕДНО С(ВЕ)ТАГО ГЕОРГИЈА БЕЗАКОНИ Ц(А)РЬ ДАДИЈАНЬ.**³⁵

Темили Марк-Вејнер ову сцену је идентификовала као испитивање светог Ђорђа.³⁶ Иконографија сцена испитивања и осуде је слична, а једина разлика своди се на приказивање појединих споредних ликова.³⁷ Упркос бројности сцена испитивања светог Ђорђа, сматрамо да таква идентификација сцене није исправна јер натпис јасно упућује на закључак да је у питању илустрација неправедне осуде светог Ђорђа коју је изрекао цар Дедијан.³⁸ Поред Речана, још један српски средњовековни споменик чије сликарство је датовано пре речанског у свом програму има сцену Осуде светог Ђорђа. У Дечанима је, ван сваке сумње, приказана илустрација осуде светог Ђорђа, на шта недвосмислено указује натпис као и доследност тока излагања житијне приче. Догађај који следи након сцене Осуде светог Ђорђа у Дечанима је његово Усековање.³⁹ Приказавши сцену осуде на овом месту речански живописци су се одлучили да одступе од уобичајеног тока излагања догађаја.

Циклус светог Ђорђа у Речанима свој ток наставља сценом приказаном на површини северног зида у простору испод лука (сл. 4).⁴⁰ У оквиру ове композиције приказана је фигура светог Ђорђа који потрбушке лежи на

³² Исто, 41-42 кат. бр. 13, 49, кат. бр. 26, 54 кат. бр. 36, 94-95 кат. бр. 108, 109; S. Tomenković, *Les répercussions du choix du saint patron sur le programme iconographique des églises du 12e siècle en Macédoine et dans le Péloponnèse*, Зограф 12 (Београд 1981), 35.

³³ Mark-Weiner, *Narrative Cycles*, 74 кат. бр. 74; B. Popović, *The Cycle of Saint George in the Territory of the Peć Patriarchate*, ЗЛУМС 34-35 (Нови Сад 2003), 104.

³⁴ Ђурић, *Непознати споменици*, 73; Ђорђевић, *Зидно сликарство*, 180.

³⁵ Ђурић, *Непознати споменици*, 73.

³⁶ Mark-Weiner, *Narrative Cycles*, 54 кат. бр. 36; Темели Марк-Вејнер у својој необјављеној докторској тези поменути сцену назива *interrogation* – испитивање.

³⁷ Поповић (Б.), *Програм живописа у капели Пећнала*, 459.

³⁸ Натпис изнад сцене је објавио Војислав Ђурић (Ђурић, *Непознати споменици*, 73). За бројност сцена испитивања види: Mark-Weiner, *Narrative Cycles*, види каталог споменика 35-97 као и каталог сцена 98.

³⁹ В. Р. Петковић, *Циклус слика из легенде св. Ђорђа*, Старица књ. 5 сер. 3, Београд 1930, 10-11; Mark-Weiner, *Narrative Cycles*, 50-51 кат. бр. 29; Ch. Walter, *The Cycle of Saint George in the Monastery of Dečani*, у: *Дечани и византијска уметност средином XIV века*, Београд 1989, 348; Поповић (Б.), *Програм живописа у капели Пећнала*, 465-466; Б. Тодић, М. Чанак-Медић, *Манастир Дечани*, Београд 2005, 402.

⁴⁰ Ђурић, *Непознати споменици*, 74; Ђорђевић, *Зидно сликарство*, 180.

Сл. 4.
Батинање
светог
Ђорђа, црква
Светог Ђорђа
у Речанима

Fig. 4.
Beating of
Saint George,
the church of
Saint George
in Rečani

земљи. Крај лежећег светог налазе се два мушкарца, сваки са тољагом у руци.⁴¹ Натпис над речанском илустрацијом ове житијне епизоде помиње четрдесет удараца по леђима и исто толико по стомаку. Натпис над сценом гласи: **И ПОВЕЛЕ БИТИ С(ВЕ)ТАГО ГЕОРГИЈА СМЃ ПО ПЛЕЩМА СТАПОВЪ И СМЃ ПО ЧРЕВУ.**⁴²

Казна батинањем често је била помињана у житијима светог Ђорђа.⁴³ Број прописаних удараца, међутим често је варирао.⁴⁴ У складу са описаним догађајима према првобитном тексту житија батинање је уследило након испитивања.⁴⁵

У представама батинања светог Ђорђа општа шема је била толико уобичајена и често прихваћена без и најмањег настојања да одговара појединостима приче, те је тако било и када је реч о појави неодговарајућих средстава употребљених за мучење.⁴⁶ Рукопис објављен од стране Стојана

⁴¹ Ђурић, *Непознати споменици*, 74; За подробнију дескрипцију од велике користи је била и фото документација Покрајинског завода из Приштине као и снимци које је начинио Иван Ђорђевић.

⁴² Ђурић, *Непознати споменици*, 74.

⁴³ Новаковић, *Апокрифи*, 76-77; *Из наше књижевности феудалног доба*, 221-222; Ђурић, *Непознати споменици*, 74.

⁴⁴ Ђурић, *Непознати споменици*, 74.

⁴⁵ Новаковић, *Апокрифи*, 76-77; *Из наше књижевности феудалног доба*, 221; Поповић (Б.), *Програм живописа у капели Пећпала*, 460.

⁴⁶ Новаковић, *Легенда о св. Ђурђу*, 147, 155; Mark-Weiner, *Narrative Cycles*, 178; Грчки текстови житија светог Ђорђа помињу да су као инструмент мучења биле употребљене воловске жиле. Оне у приличном броју споменика нису биле приказане. Види: Исто, 176.

Сл. 5. Свети Ђорђе у тамници, црква
Светог Ђорђа у Речанима

Fig. 5. Saint George in a dangeon, the church
of Saint George in Rečani

Новаковића као инструмент мучења наводи сухе палице.⁴⁷ На речанској фресци, како изгледа, управо су оне и приказане у рукама Ђорђевих мучитеља.⁴⁸

Илустрација батинања светог Ђорђа још од XI столећа била је чест чинилац циклуса посвећених овом светом.⁴⁹ Како у антици, тако и у средњем веку батинање је представљало чест вид кажњавања. Нема сумње да су раније житијне илустрације створиле образац на којем почива схема употребљена за мучење светог Ђорђа.⁵⁰

Последња међу сачуваним сценама која је припадала циклусу патрона речанске цркве нашла се на источној половини северног лука (сл. 5).⁵¹ Види се грађевина са кровом на две воде. На прозору је свети приказан као допојасна фигура. Сцену идентификује

натпис: **С(В)ЕТИ ГЕОРГИЕ В(Ъ) ТАМНИЦИ.**⁵²

У византијској уметности сцена која за тему има утамничење светог Ђорђа не спада међу најчешће приказиване епизоде у оквиру циклуса, али није била ни ретко сликана.⁵³ Ова епизода била је више пута истицана током излагања житијних прича, а разлог томе је што је Ђорђе након сваке врсте кажњавања по царској жељи био изнова смештан у тамницу.⁵⁴

Већ смо истакли да су сцене које су се некада простирале дуж западног зида, у зони испод Успења Богородице готово у целости

⁴⁷ **⟨Б⟩АТОГЫ СОУХЫ БИТИ** Новаковић, *Апокрифи*, 75; **ПАЛИЦАМИ СОУХЫМИ** Види: исто, 77 нап. 8; *Из наше књижевности феудалног доба*, 221-222.

⁴⁸ На основу фото документација Покрајинског завода из Приштине и Ивана Ђорђевића.

⁴⁹ Mark-Weiner, *Narrative Cycles*, 175; Види и каталог сцена Исто, 99-100; Tomenković, *Les répercussions*, 37.

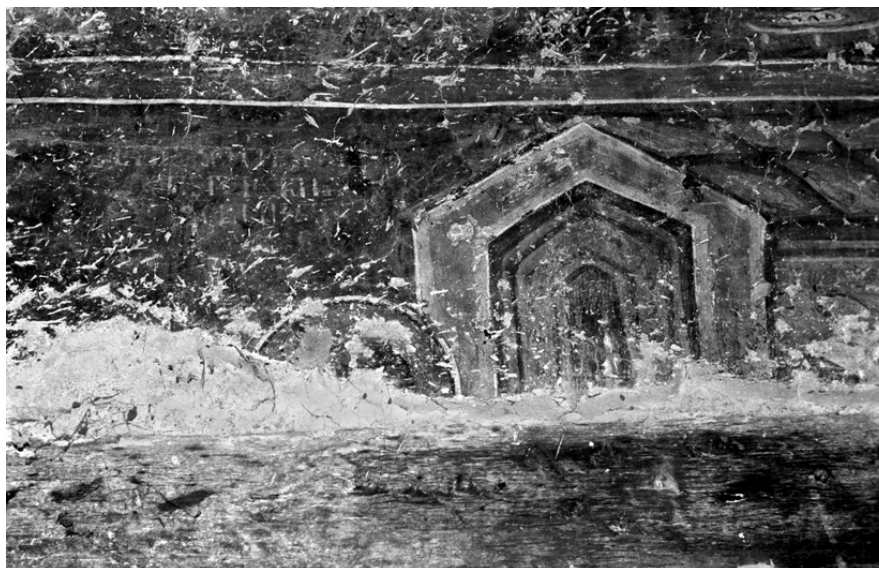
⁵⁰ Mark-Weiner, *Narrative Cycles*, 176.

⁵¹ Ђурић, *Непознати споменици*, 74; Ђорђевић, *Зидно сликарство*, 180.

⁵² Ђурић, *Непознати споменици*, 74.

⁵³ Види каталог сцена Mark-Weiner, *Narrative Cycles*, 100-103.

⁵⁴ Новаковић, *Апокрифи*, 74-92; *Из наше књижевности феудалног доба*, 222; Ђурић, *Непознати споменици*, 74; Поповић (Ј. С.), *Житија светих за април*, 350, 357.

Сл. 6. Западни зид са фрагментима сцена из циклуса патрона, црква Светог Ђорђа у Речанима

Fig. 6. Western wall with fragments of scenes from the cycle of patrons, the church of Saint George in Rečani

страдале.⁵⁵ Када је реч о њиховом броју истраживачи се нису усагласили.⁵⁶ Свакако, на основу очуваних фрагмената не можемо да донесемо основан суд о тачном броју, као ни о теми житијних епизода за које су се идејни творац и реализатор речанског сликарства определили. Нама се према преосталим фрагментима видљивим на фотографијама чини да су испод Успења Богородице сликари насликали четири епизоде (сл. 6). Незнатан фрагмент ореола видљив је у најужнијем делу, сва је прилика припадао је главном протагонисти једне епизоде из циклуса патрона. Нажалост, недовољно очувани део натписа изгледа да је пратио наредну сцену, коју су чинили свети од којег је остао ореол, и грађевина, док је други оштећени натпис текао вероватно уз суседну композицију. Она је почињала десно од насликане грађевине иза које се налазе остаци неке главе, вероватно мучитељеве, и још једног нимба. Тај нимб је сасвим сигурно припадао представи светог Ђорђа из треће по реду сцене сликане на западном зиду. Сликаре се вероватније определио да одређеном броју сцена уступи истакнути простор, те да композиције које су верници излазећи из цркве последње видели буду прегледне. Илустрација Ђорђевог мучења на точку била је најчешће приказивана епизода његовог страдалништва.⁵⁷ Управо

⁵⁵ Види нашу нап. 6.

⁵⁶ Ђурић, *Непознати споменици*, 72-74; Mark-Weiner, *Narrative Cycles*, 54 кат. бр. 36; Ивановић, *Црквени споменици*, 518; Ђорђевић, *Зидно сликарство*, 89, 180; Поповић (Б.), *Програм живописа у капели Пећнала*, 457.

⁵⁷ Mark-Weiner, *Narrative Cycles*, каталог споменика 35-97, каталог сцена 99,

стога је основано претпоставити да је ова композиција била приказана у речанском храму. Она је могла да буде насликана на најсевернијем делу западног зида јер је расположиви простор то допуштао.⁵⁸

Још за једну сцену са приличном мером уверености сматрамо да је била укључена у речански циклус. Чини се оправданим да је сцена која је чинила епилог драме Ђорђевог страдања, такође била приказана. Може се рећи да је приказ извршења смртне казне, усековања, био укључен у готово све циклусе посвећене овом светом мученику.⁵⁹

Најзад, треба нагласити да је рани проучавалац иконографије светог Ђорђа Јозеф Мисливец био мишљења да ни један циклус не представља у целини непосредну илустрацију текста, али да то јесте случај са многим композицијама.⁶⁰ У прилог мишљењу да поједине сцене јесу дословне и директне илустрације житијног текста сведоче натписи који их прате. Пример који јасно показује да текстови писани у част светог Ђорђа нису представљали само посредне и далеке узор живописцима јесу управо неке сцене из српске цркве у Речанима, као и један рани циклус из Карагендик килисе у Кападокији.⁶¹ У првобитном облику легенде Ђорђе подноси мучења за време цара Дадијана.⁶² Та верзија легенде била је осуђена као неприхватљива за хришћанску цркву.⁶³ Текст првобитног житија добио је још једну верзију чију специфичност чини опис светитељевог детињства.⁶⁴ Забрањеном житију близак је текст апокрифа из XIV века, садржан у једном српском зборнику.⁶⁵ Међусобна блискост тог текста апокрифа и појединих композиција наводи на недвосмислени закључак да је он утицао на идејног творца особеног циклуса патрона цркве у Речанима. У прилог

145; Popović (B.), *The Cycle of Saint George in the Territory of Peć Patriarchate*, 98-105.

⁵⁸ До ове претпоставке дошли смо сагледавањем снимака Покрајинског завода из Приштине и Ивана Ђорђевића.

⁵⁹ Mark-Weiner, *Narrative cycles*, каталог споменика 35-97, каталог сцена 102.

⁶⁰ Поповић (Б.), *Програм живописа у капели Пећпала*, 454 нап. 28; За детаљније види: J. Myslivec, *Svatý Jiří ve východokřtanském umění*, Byzantinoslavica, V(1933-1934), 304-369 са резимеом на француском језику 370-375.

⁶¹ Ђурић, *Непознати споменици*, 75-77; Mark-Weiner, *Narrative Cycles*, 166-167 нап. 4; Поповић (Б.), *Програм живописа у капели Пећпала*, 453 нап. 21 с тим што у случају кападокијске цркве Марк-Вејнер увиђа везу између натписа и тзв. нормалног текста житија, док Бојан Поповић истиче да се илустрација и натпис налазе у спрези са текстом прерађеног житија.

⁶² Mark-Weiner, *Narrative Cycles*, 21; E. A. W. Budge, *Martidom and Miracles of Saint George of Cappadocia, the coptic texts*, London 1888.; У овим преводима пет коптских рукописа који се односе на мучеништво и чуда светог Ђорђа, цар се такође назива Дадијан. Тако се назива и у рукопису српске рецензије из XIV века; Новаковић, *Апокрифи*, 74-92; *Из наше књижевности феудалног доба*, 221-223.

⁶³ Новаковић, *Легенда о св. Ђурђу*, 130; Mark-Weiner, *Narrative Cycles*, 22; Поповић (Б.), *Програм живописа у капели Пећпала*, 453.

⁶⁴ Поповић (Б.), *Програм живописа у капели Пећпала*, 454; Исти, *The Cycle of Saint George in the Territory of Peć Patriarchate*, 96.

⁶⁵ Новаковић, *Апокрифи*, 74-92; Исти, *Легенда о св. Ђурђу*, 130 нап. 1.

томе сведоче како избор сликаних тема и њихова иконографија, тако и директна повезаност апокрифног текста са текстом исписаним над једном од одабраних илустрованих епизода из житија светог Ђорђа.

Bojana Stevanović

CYCLE OF THE PATRON SAINT IN THE CHURCH OF SAINT GEORGE IN REČANI

The church of Saint George in Rečani was mined and completely destroyed in 1999. In the western bay of the building, in the area between the zone with standing figures and zone with scenes from the cycle of Great Feasts, until then there were 6 compositions that belonged to the cycle of Saint George. Originally, the cycle was significantly more developed, but scenes on the western wall had been damaged before the first explorers of Serbian medieval painting identified them. According to the way Rečane cycle painter used the space available, it is quite likely that on the western wall, at least three episodes from Saint George's life were illustrated. A particular specialty of Rečane cycle comprises three initial sequences: Saint George talking with Gerontie, Saint George destroying golden and silver idols and Saint George giving out wealth. Those are illustrations of the Saint's life from the period before martyrdom and two of them were not painted in any of the preserved medieval monuments. Moreover, on the cycle scenes are present certain very rare iconographic details. It is very likely that some version of apocryphal hagiographies dedicated to Saint George influenced creator of illustrated episodes from life and sufferings of Saint George. The influence of such a source is also reflected in mutual closeness between the apocryph text and text which follows one scene from Rečane cycle.

